

Landskap: *VÄSTERBOTTEN* Upptecknat av: _____
 Härad: *Skellefteå tg* Adress: _____
 Socken: *Byske* Berättat av: _____
 Uppteckningsår: _____ Född år _____ i _____

Uppteckningen rör

<i>Skopra</i>	1.
<i>När vittra blev färdigen ur Stamsjön</i>	2.
<i>Om Viterhistoria</i>	3.
<i>Turkofärd i båt</i>	4.
<i>Mer Elsas viterhistoria</i>	4.
<i>Skrock.</i>	6.
<i>Käringhällen</i>	7.
<i>Phattpägen "Den rätta stes"</i>	8.
<i>Wittra</i>	8-9.
<i>Trollsteina</i>	9.

Skriv endast på denna sida!

Vilras hämd	11.
Feder med biskopen	12.
Burträsk kyrkoplats	13.
Den onde som vallpojke	13.
Om vitterhistoria	14.
Vittrau	16.
Spå - Museum et.	18.
Den förtrollade lappstaven	22.
Fettedödsare	23.
Vittrau.	24.
Öven Gefva.	25.
Mannapågen	26.
När vittra tog kon	27.
Fabror och Vittra.	28.

Det var en gång en man som hette Jöns. Han var en skicklig jägare.

Men så började det ett ej längre gå lika bra som förr.

Då kom till honom hans vän, som var kolare och sade, att han skulle lägga några silvermynt på en stenhäll på berget, där skogs-rån brukade hålla sig. Det skulle då bli va bättre med hans jakt.

Morgonen därpå gjorde han så. Han höll på flera dagar men utan resultat. Men så en dag, då han kom på berget, tycktes han sig se en liten flicka framför sig, men rätt som det var växte hon och blev lika stor som andra människor. Han förstod då att det var ett skogsrå. Hon tackade honom för de gåvor som hon hade fått och från den dagen började det gå bra med jakten.

Han träffade henne flera ~~dag~~ gånger och en dag frågade han henne, om hon ville gifta sig med honom. Hon ville ej det, och sade att hon var så ful, han skulle snart ledsna på att se henne.

Men han tyckte tvärtom. Hon flyttade till honom, och blev hans hustru.

I början var all lycka rådande, Men en gång fick Jöns se hennes rygg och den var nu ful. Från den stunden blev han så led vid henne, så han tålde knappast se henne.

Han frågade därför en trollkarl, hur han skulle kunna bli va av med henne. Denne sade, att när det blev vinter och han skulle till kyrkan, skulle han taga skogsrådet med sig. En söndagsmorgon

foro de så till kyrkan, men när de kommo ut på sjön, blevo de omringade av en flock vargar. Skogsrået blev mycket rädd, och bad Jöns rädda henne, men denne spände ifrån häst och satte sig på den och red bort. Rået ropade efter honom, att om vargar finge äta upp henne, skulle möss äta upp honom.

Det gick så, man fann honom död strax efter och omringad av möss.

Eda Markusson.

Hållaström.

När vittre blev fördriven ur Stämsjön.

Ungefär 3 km. från Täfteå by, i Sävar socken, fanns i forna tider en liten sjö kallad Stämsjön. Alldeles invid sjön, vid foten av ett berg, Täfteberget, bodde en torpare, som hette Lars Andersson. Denne hade, i okunnighet om förhållandet, bosatt sig alldeles invid den väg vittre använde vid sina flyttningar mellan Stämsjön och en annan sjö belägen bakom Täfteberget. Flyttningen skedde ofta och verkade mycket störande, när alla vitterkorna kommo råman-
de och skällorna pinglade.

Ibland kunde det likväl vara trevligt att se vittre en solskensdag stående invid sjön iklädd än en röd än en vit klädning, krammande sitt långa guldgälsande hår, under det hennes kor gingo i bet runt omkring sjön.

För att få god fiskelycka försökte torparen att stå på god fot med henne. Genom en del gåvor som kastades i sjön, såsom mässingknappar och kopparlantar, vann han hennes bevägenhet.

Lars Andersson ville dock bliva kvitt sin obehagliga

granne. Han visste, att om han kunde kasta ett sälhuvud ner i sjön, skulle hon vara tvungen ge sig i väg. Men att vara i närheten av sjön när sälhuvudet kom ner skulle vara ganska farligt, visste han också.

Så en dag tog gubben ett sälhuvud och band fast i en tall, som lutade sig ut över sjön. Sedan tände han eld omkring stammen, varefter han skyndade hem, stängde grinden och bommade igen förstuguddörren med en stång. Knappest var detta gjort, förrän vitttra kom rusande och bultade så häftigt på dörren, att fönsterrutorna splittrades. Från den dagen försvann vitttra från Stämsjön.

Så berättade en gammal soldat med övertygelse för min
segesman.

Thea Tafvelin.

Vindeln.

En Viterhistoria.

I forna tider säges vittra ha funnits i Överboda och haft sitt tillhåll i ett klipberg vid Mjösjöns strand.

Där har jag sedan fiskat många gånger, men ej sett någon skymt av henne.

Men det berättas, att när en gubbe en gång var på sjön för att fiska, såg han en timmerstock komma efter sjön rätt fram mot det ställe där han stod, med sådan fart att vattnet skummade framför den. Då förstod mannen genast, att det var vittra som kom, och fick bråttom att skynda sig hem, samt stängde dörren efter sig. Men knappast var detta gjort förrän det dundrade till på dörren så att bestugan skalv.

Sigfrid Abrahamsson, Överboda den 12 Febr. 1912.

Kyrkfärd i båt.

När man för några år sedan innan landsvägen Bygdsiljum - Burtträsk kom till stånd, skulle resa från Vålvsjöleden till Burtträsk kyrka, var man nästan uteslutande hänvisad till båtferiebindelserna över stora Bygdeträsket och Göksjön.

En sådan kyrkfärd var nog lite besvärlig men ibland även ganska trevlig. Man samlades då tidigt på lördagsmorgonen till båtställena i ganska stort antal, ibland kunde antalet på var båt uppgå till en 20-30 personer. När man då ansåg, att de som hade tänkt medfölja, voro samlade skedde avfärden. Var det då vackert väder, var det uppfriskande på böljorna i den tidiga morgonstunden. Men var det dåligt väder och kanske storm, var det icke så trevligt och mycket ansträngande för dem, som skötte årorna.

Då man hade kommit över det 1,2 mil långa Bygdeträsket, måste man upp ur båtarna och släpa dessa på det torra den korta landsträckan, som skiljer detta från Göksjön. Överkommen denna sjö hade man slut på sjövägen och fick bege sig till fots den återstående milen.

Nils Lindström.

Burtträsk.

Mor Elsas viterhistoria.

I min barndom brukade vi ofta få besök i mitt hem av en gammal lappgunna, som var full av övertro, och vidskeplise. Vi barn tyckte mycket om mor Elsa, ty hon var glad och vänlig mot oss, och hade alltid något roligt att berätta, och vi voro även mycket roade av att se på de lustiga gester, och grimaser, som hon gjorde, när

2093

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

hon berättade sina historier.

Mor Elsa berättade en gång ~~████████████████████~~ följande historia för oss, om hur hon själv i sin ungdom haft besök av "vittra", medan hon och gubben levde som nybyggarlappar vid en liten insjö, emellan fjällen.

En kväll, sedan Mor Elsa gått till vila, kom vitermor in och begärde att få mjölk av henne till sitt sjuka barn, men mor Elsa beklagade, att hon hade för litet med mjölk för sitt eget behov och kunde ej undvара något. Men vitttra var envis och mor Elsa, som ej ville råka i onåd med sin osynliga granne, av fruktan för att denna skulle taga hämnd på hennes kor, steg upp ur sängen och hällde något av sitt lilla mjölkförråd i en kopp, och gick sedan ut ur stugan och bort mot skogen. Där stannade hon och vände sig om mot stugan till, varefter hon slungade mjölken ur koppen över vänstra axeln, och skyndade tillbaka till sin stuga igen utan att se sig om varken till höger eller vänster. Ty hon kunde ha fått drygt betala sin nyfikenhet, ifall hon hade stannat för att se hur vittra mottog sin gåva.

Mor Elsa berättade också, hur vittra brukade komma och begära pengar av henne ibland och då det var ont om sådana brukade hon kasta till dem en byxknapp, en synål eller annat av metall. På detta sätt visste mor Elsa, att alltid ställa sig väl med vittra, och hon berömdes dem till och med såsom hyggliga grannar.

Valborg Holmlund

Stenselse.

den 14/4 1912.

*Frösten
Hörnefors
Hörnefors*

2093 LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Skrock.

För ungefär ett år sedan var det en gammal gubbe på sina 85-90 år som berättade skrockhistorier för mig.

"Jo", sade han, "det var en juldagsmorgon en timme före ottan i Hörnefors gamla kyrka. Jag var vid det laget 14-15 år gammal. Far och jag och en jämnårig kamrat till mig skulle till kyrkan för att tända ljusen för ottan. Vi hade stigit in i vapenhuset, far tände lyktan och skulle just ta nyckeln till inre kyrkdörren från dess vanliga plats på en tvärbjelke, då vi alla tre plötsligt stirrade mot kyrkdörren och lyssnade. Tunga steg hördes därinne. De gingo framåt gången mot altaret, kraftigt, så att det gav genljud i den tomma kyrkan. Så kommo de tillbaka mot dörren, alldeles in på oss. Vi väntade andlöst att dörren skulle gå upp, men stegen veko av uppför trappen till läktaren. Vi hörde tydligt hur de gingo runt däruppe. Så trampade de iväg utför trapporna igen, och trappstegen knarrade, varefter de gingo lika kraftigt inöver gången, liksom in till sakristian. Därpå blev det tyst. Vi undersökte nu alla vinklar och vrår i kyrka men intet spår av någon varelse syntes. Några märken i snös utanför kyrkdörren funnos icke heller inga mer än våra egna".

När jag nu talar om Hörnefors gamla kyrka, kan jag väl nämna något om Hörnefors nu nedlagda sågverk.

Det finns varsel, som inte bara låta höra sig, utan även visa sig i synlig måtto, då allvar är på färde och de vilja varna människor för någon fara.

En gång sprang stora stora svånghjul i Hörnefors gamla valsverk sönder. De lösslungade bitarna krossades tak och väggar

samt flögo långt ut i ån. Av en händelse hade alla smedarna för ögonblicket lockats utom dörren för att se vad som var på färde. Endast verkmästaren var inne i sitt lilla rum strax bakom sväng-hjulet. Han skulle just också gå ut, men hindrades av en vitklädd dam, som ställde sig i dörren. I samma ögonblick sprang svänghjulet sönder.

Hade verkmästaren ej blivit hejdad, skulle han otvivelaktigt ha kommit i vägen för de lösslungade hjuldelarna och blivit ihjälslagen.

Tre särskilda gånger har en lika välvillig vitklädd dam räddad Hörneforssågen från eldsvåda genom att i tid varsko nattvakten och föra honom till det ställe där elden börjat.

Händelse
Dagmar Strömberg

Vilhelmina den 15 juli 1912.

Käringhällen.

I Byske älv, vid Fällfors är en berghäll, som sticker upp ute i forsen. Den bär namnet Käringhällen. Sitt namn lär den ha fått på följande vis:

En gumma skulle färdas över älven för att se om sina kreatur, som befunno sig på norra sidan. Hon kom därvid med sin båt för nära forsen. Följden blev, att den drogs ner i densamma. Till all lycka stannade gumman på en häll ett stycke ovanför fallet. Hällen har alltsedan dess fått heta Käringhällen.

Gottvard Wikström

Fällfors.

Vindeln den 16/1 1913.

Den rätta sten.

Det hände sig för några år sedan, att en gubba, som heter Hans Bohlin var och plockade bär. När han gick efter en stenig ås fick han se någonting konstigt. Det var ett fruntimmer, som tycktes komma upp ur jorden och om en stund försvinna på samma sätt. Nu tänkte Bohlin. "Här måste vara någon skatt, efter en sådan figur visar sig". Han beslöt sig nu för att undersöka, vad som fanns där vid något lämpligt tillfälle. En torsdagskväll tog han med sig en spade och gick dit, eftersom det är dessa kvällar det underliga händer. Han kom lyckligt fram till stället, där den underliga synen visat sig och började gräva. När man skall söka skatter, sägs det, att inget prat får förekomma. Detta glömde Bohlin, ty när han grävt en stund och fick se någonting som liknade guld, utropade han: "Här har jag rätta sten!" Då försvann skatten, gropen ramlade igen och gubben Bohlin mistade lusten att försöka längre, och han gick hem. Sedan lär en del andra försökt på samma ställe och med samma resultat.

Kristian Österlund.

Obbola.

Vindeln den 18/1 1913.

Witttra.

På ett kalas i Åkerby i Bjurholm berättade Tvet-Hans följande om Witttra.

Det såg ut som om den tänkte narra mig från gård och grund. Ni minns huru det regnade nästan varenda dag i slätten, och jag hade nästan allt hö ut på stormyrn, men så en dag blev

det torrväder och vi voro där hela huset och arbetade allt vad vi orkade med att röra upp höet för att senare på dagen få lada det, men just som vi ätit lillfrukost och skulle börja med ladingen så såg jag Isaks Brita komma med en förfärlig fart utför Stormyrleden och när hon fick syn på oss, ropade hon: "För Guds skull skynje hem, stugem brinn! stugem brinn. Därpå vände hon om och satte av med samma fart hemmåt vägen." "Vi fick förstås bråttom att ge oss i väg hem, solen brände hett, och vi sprungo, allt vad vi kunde för att så fort som möjligt uppnå hemmet.

Men när vi kommo fram till gården stod stugan alldeles som vanligt och ingen eld syntes till, Vi satte oss på bron för att pusta ut efter den häftiga marschen, vi skulle snart begiva oss till vårt arbete igen, men hur det var började vi känna oss hungriga varför vi gingo in för att äta".

"Just som vi sutto vid bordet, så sågo vi hur Janerskoen kommit in i kornåker och trampade ned och förstörde våra åkertegar. I all hast rusade vi ut, men när vi kommo dit, så voro korna försvunna, och ingen skada var gjord i åkern - det bara hånskrattade åt oss i det närmaste busksnåret.

"Sätans vitttra!" utropade Tvet Hans, hon har visst tänkt om norrut öga på oss i sommar."

Anders Häggström

Tväråbäck.

Troll - Stina.

För många år tillbaka i tiden, bodde i en liten stuga, som stod alldeles ensam inne i skogen en gammal grumma kallad

Troll-Stina. Denna gumma var gammal och skrynklig, och kunde knap-
past gå den ungefärligen två kilometers långa vägen från sin stuga
till den närmaste byn, som hette Storliden. Om gumman sades det,
att hon levde av sitt trolleri och att trollen buro henne mat. Hon
kunde göra djur sjuka men hon kunde också bota djur. Folk voro ock-
så mycket rädda för att göra henne något illa emedan då kunde lätt
ställa det så att någon ko, häst eller får kunde bli va sjuka och då
gick det ej att få dem friska för någon annan än för Troll-Stina
själv, men att anlita henne och bedja henne om hjälp sådana gånger
var ej lätt. Man måste då bjuda henne på någonting riktigt gott och
välsmakande eller och måste man lova henne att hon skulle få all den
mjölk hon behövde för hela vintern men då brukade hon hjälpa alla
dem, som både henne om hjälp.

Så hände det sig en sommar, när folket nere i Storliden
hade släppt sina kor till skogen i bete, att Per Nilssons kor bör-
jade ligga borta om nätterna ute i skogen, och det gick ej att få
dem till att gå hem. Nu förstod man, att det skulle vara Troll-Stina,
som hade ställt till det spektaklet.

Det fanns nu ingen anna råd för Per Nilsson än att han
måste gå till Troll-Stina för att få bot åt sina kor. När han kom
dit hälsade han henne hövligt, och sedan bar han fram sitt ärenda
sägande: "Vad råd vill du mor Stina gi va mig, för det att mina kor
inte vilja gå hem om aftnarna liksom andra kor?" "Gå de inte hem
nu som förr på bestämd tid di ha kor som alltid bruka hava gjort
det?" frågade gumman låtsande ej veta detta. "Nej" svarade Per
Nilsson. "Ja, då är det bäst att du tager din bössa och skjuter
två skott över ladugårdstaket," sade gumman. Då svarade Per:"

Det har jag redan gjort. Men du skall få fem skålpund smör, om du kan hjälpa mig. Nu ljustade Troll-Stina och sade: "Ja hjälper det ej om du skjuter två skott över ditt ladugårdstak, så hjälper det, om du skaffar dig några saltströmmingar och ger två strömmingar åt var ko.

Per Nilsson tackade gumman och gjorde som hon sagt och det hjälpte också, för nu började korna att komma hem om aftnarna.

Rudolf Wallmark

Burträsk.

Vindeln den 23/1 1913.

Vittras hämd.

En gammal lappman, Sivert Jonasson, berättade en gång följande:

Jonassons far var en gång den rikaste lappen i Åsele lappmark. Att han sedan blev så fattig berodde därpå, att han icke aktade sin släkts sed att offra åt vitttra och hålla fred med vittterfolket.

Han var rik och mäktig Jonas Laup, och ingen lapp eller nybyggare ville vara hans ovän. Laup hade mycket roligt åt en gammal lapps råd, att han icke skulle glömma offerstenen, som för vitttras räkning fanns vid fjällets fot. "Rike Laup behöver inte frukta någon, varken människor eller troll."

När så Jonas Laup gifte sin ena dotter med en nybyggare, köpte han åt denne en jordäga, som var belägen mitt i vitterfolkets flyttningsväg. Därav spåddes stor olycka. Men laup tog med sig sina drängar och gick till offerstenen, vältte den upp och ned och lade en bibel därpå. Nu var vitttra oskadliggjord, menade han. Men

nu började olyckorna. När Jon Larsson, så hette nybyggaren, en morgon på hösten i ladugården lågo två av korna döda och den tredje var försvunnen. En dag någon tid därefter företog Ijalma Laups yngsta dotter, en skidtur, från vilken hon aldrig återvände. Och när drängarna en gång skulle driva renhjorden ned till kåtorna, blevo de förvillade av vitttra och istället för att fara hemåt drevo de hjorden mot en klyfta, i vilken flera hundra renar försvunno.

Dessa händelser togo hårt åt Laup, och han kände sig nu fattig och olycklig. Ett rykte gick, att den med silver fyllda ackja, vilken han så stormodigt visat på nybyggarens bröllop, han lämnat åt vitttra för att få fred. Den stolte Jonas Laup fick taga drängtjänst hos en släkting.

O. Carlsson.

Umeå landsförsamling.

Vindeln 1912-13.

Seder med boskapen.

Om ett kreatur i ladugården svettades, trodde man, att det hade d.s.k. maran. Som botemedel dörför hängde man upp ett päpper mitt ovanför djuret, på vilket namnet fred skulle finnas.

Om något av kreaturen blev hastigt sjukt, så trodde man att det var trolleskjutet, och då var intet annat att göra än att taga av sin huvudbonad och slå djuret med.

Hade man köpt ett kreatur, som icke ville trivas på det nya stället, så skulle man skära i marken kring djurets fot, vilken torva man sedan tog lös och vände i mosatt riktning.

För att förebygga olyckor på boskapen under sommaren, så

skulle man fästa en stålbit i tröskeln då man släppte ut dem första gången om våren, så att djuren finge gå över stället.

P. V. Forslund.

Skellefteå.

Vindeln den 1/3 1914.

Burträsk kyrkoplats.

Enligt folkets sägner torde platsens förste bebyggare bestått av lappar och finner, vartill man kan sluta sig av en del namn inom platsens område och närliggande byar. Av de förra vill jag nämna "Lappskatan." en utskjutande udde i Burträsk och "Fin-åkeren" i närheten av Burträsk kyrka, samt av byar lappvattnet och Lappsjön. Något vidare om platsen känner jag ej.

Verner Andersson.

Burträsk.

Vindeln den 24/1 14.

Den onde som valppoje.

En främling kom till Per Andersson i Kärvtträsk och frågade, om han inte kunde få bli valppoje hos honom för sommaren. Och han arbetade och var som en vallig människa, men vad den märkte var, att han tog bara av sig en sko, när han gick till sängs. Sedan hände det sig, att en präst kom att ligga hos Per Andersson en natt. Om kvällen när pojken satt och åt, kom prästen ut från kammaren in i köket. När pojken fick syn på pojken, började han titta på honom så förskräckligt, och pojken började se så förunderlig ut. Då fingo de se vem valppojen var. Det blev stor villervalla i huset bland

gårdsfolket, men prästen gick fram till fönstret satte fingret på posten och sade: "Här skall du krypa ut." Fastän den onde såg tveksam ut från början måste han till slut göra det.

N. H. Widstrand.

Tvärålund.

Vindeln den 14/3 1914.

En Viterhistoria.

Den berättelse, som jag nu här skall omtala, har hänt långt tillbaka i tiden. Jag har hört den berättas av en gammal gumma, som själm hört den av en man, som varit vittertagen en gång. Han skulle en dag gå ifrån en by, som kallas Lånbyäcken, den ligger ej långt ifrån Fredrika saken, så till en annan by, som heter Gryn-träsk. När han kommit ett stycke, satte han sig på en gammal släde, som låg vid vägen. När han skulle gå vidare kom det trenne flickor, som han väl kände; De sade sig skola gå samma väg som han de gingo i sällskap och språkade om allt möjligt, till dess de kommo fram till byn. De bjödo honom på middag, men när de kommo in, kände han ej igen stället ej heller flickorna. Nu förstod han att han var vittertagen, och ut kunde han ej komma. Han hade hört att om man blev vittertagen skulle man aldrig äta, och när de bjödo honom på mat, åt han icke, men ändå behöll de honom, men på tredje dagen måste de släppa honom, och med ens befann han sig på samma ställe där han träffade flickorna.

Och om man säger till honom att han drömt det så påstår han ändå att han ändå icke gjort det, utan var i fullt medvetet tillstånd.

Hilma Hamring, Rödingträsk.

Lycksele

Vindeln den 31 januari 1915.

En Vitterhistoria.

År 1909 inträffade i Döris i Vilhelmina följande. Det var i en ladugård tillhörande en 67 års gammal gubbe.

Det var en dag i april månad en större sten kom ned i en gryta, som de använde för kokning åt kreaturen ; stennen bortogs men återkom så snart gubben lämnat lagårn. Och det foder, som fanns i ladån, kom bort spårlost, men efter ett par dagar återkom det på sin rätta plats. För hästen fattades det aldrig hö i krubban, den var ständigt fylld, men något vattenkär! fick han dock ej behålla. En dag blev gubban arg och band med starka rep noggrant fast kärlet, och tillade med en svordom, nu skulle väl kärlet få vara på sin plats. Men då gubben vånde sig och skulle gå, kom det i en stor fart efter honom, så att innehållet stjälpöes rakt över gubben. Korna ofredades och även gumman, som förestod ladugården.

En i byn boende religiös man tänkte att det skulle vara en lätt sak att skaffa bort vilttra. Han medtog bibeln och begav sig till ladugården och lade den på en tunn och utvalde enligt hans åsigt en passande text för de obehagliga hyresgästerna och lämna de sedan ladugården under god förhoppning, att det skulle vara nog för att få dem att lämna sin vistelseort. Men hans förvåning blev stor, när han, efter en stund i sällskap med några trosbröder anlönt till lagåren och funno bibeln borta, först efter ett långvarigt letande fanns den under en tunn. Mellan bladen och pärmarna var den desutom riktigt bestruken med kogödsel.

Vindeln den 6/2 1915.

Johan G. Jansson, Saxnäs.

Vilhelmina.

Västerbotten
Dogstorp v.m.Vitran.

I min hembygd hade bönderna på 1850-talet, liksom nu, sina kreatur på bete i skogarna, och får att tillse, att ej något kreatur blev rivet av vargarna, hade varje bonde ett valhjon, eller jetare, som de vanligen kallades. Bland dessa jetare var också en lappflicka vid namn Hilma. Efter vad som sades var hon i ganska nära släktskap med den bekante lappmannen "Spå-Klemmet" och hade också fått lära sig en hel del av hans spådomskonst. De, som hade henne till valhjon, kunde skatta sig lyckliga, ty under den tiden hon skötte om kreaturen, fanns det icke ett enda djur, som hade någon krämpa, och så mjölkade de alldeles otroligt. Avundsjuka grannar försökte, som man sade, förgöra deras kreatur, men hennes spådomskonst motstod besvärjningar och allt annat.

Vad hennes spådom dock ej kunde bejärska, det var vitttran. Han regerade då över allt i bergen, men sin särskilda vistelseort påstods han ha i stormyrberget. Det gällde att ställa sig på god fot med henne. Det påstods att folk skulle ha bergtagits flera gånger. Men lappflickan var därför ingalunda rädd,

En afton kom hon ej tillbaka med kreaturen den vanliga tiden och man började dra mistankar. Det hade aldrig hänt, att hon dröjt så länge i skogen. De beslöt därför att söka efter henne. Hela byns mannskap uppbådades. De gingo så hela natten och sökte men förgäves. Nästa dag församlades mera folk. En morgon sju dagar efter hennes försvinnande, funno de henne liggende i sin säng. De blevo både förskräckta och förvånade troende att det var hennes vålnad de sågo och vågade icke väcka henne. Hon vaknade emellertid själv, och de funno, att det var hennes naturliga skepnad. Hon var

så trött och utsvulten, att hon knappast orkade tala om hur hon haft det, och var hon varit under den långa tiden. Om allt detta berättade hon sålunda: "Det var långt lidet på dagen, och jag kände mig hungrig, varför jag satte mig ned på en låga (kullfallet träd) och öppnade min näverkant för att äta. Jag hade knappast avslutat min måltid, förrän jag plötsligt rycktes bort från lågan, där jag satt, och strax befann jag mig i ett stort elegant rum, som det tycktes mig djupt inne i berget. I rummets mitt stod ett stort bord dukat med allra finaste maträtter. Rummets innevånare bestodo av män och kvinnor, som till synes voro unga. Kvinnorna hade rött hår men hade ett högst intagande yttre. Jag började nu tänka över min ställning; att jag råkat ut för vitttran, därom var jag övertygad. Jag blev till en början mycket förskräckt, men min förskräckelse gick så småningom över och jag började tänka på, hur jag skulle komma mig ifrån detta för mig mindre tilltalande sällskap. De bjödo mig taga plats vid bordet, där de sutto och åto med strykande aptit. Jag hade hört sägas, att om man lät vitttran bjuda av sina rätter, skulle man för alltid förbli hennes gäst, och detta erinrade jag mig och avböjde på det bestämdaste deras bjudning, sägande mig ej vara hungrig, fast jag med begärighet såg på den till synes läckra maten. Oaktat mitt nekande, tryggade de mig, men jag lät mig dock ej övertelas. Jag kom nu att tänka på, att jag borde bedja om den högstes beskydd och hjälp i min svåra belägenhet. Jag knäppte därför samman mina händer och läste mitt Fader vår o.s.v. Detta tycktes ej bekomma mitt värdfolk väl, ty de blevo med ens mycket oroliga.

Ögonblicket därpå befann jag mig sitta på samma låga där

jag satt när jag blev tagen. Jag kände mig nu så medtagen, att jag knappast orkade stå på mina ben. Jag började min vandring hemåt, men när jag gått ett litet stycke, måste jag sätta mig att vila. Hungren och tröttheten blev mig till slut överväldigande, och jag hade helt säkert omkommit i skogen, om jag ej till min lycka hittat smultron på en myr, som jag gick över. Vderkvickt av smultronen, kunde jag fortsätta min väg och kom sålunda hem långt in på natten och för att väcka mitt husbondefolk, som gått till vila, lade jag mig och somnade genast." -

Denna historia påstås, av de gamla i byn, vara fullkomligt sann, enär de själva mycket väl minnes hela tilldragelsen.

Nils A. Holmström.

^{ml} Maltträsk. Ånsele.

Vindeln den 12/4 16.

Spå - Klemmet.

Gubben Jonas Adolf satt de långa vinterkvällarna på sin favoritplats vid den öppna spiseln i sin stuga, samt berättade därunder för oss, ungdomar, den ena hårresande historien efter den andra. Han tyckte inte om att bli motsagd och kunde ej tåla att någon tviVLade på sanningen sv det som han omtalade, ty själv var han så säker att det fanns troll och spåken, att han hellre skulle hava vågat livet än låtit övertyga sig.

En mörk decemberkväll bådo vi honom berätta för oss om Spå - Klemmet, och därtill var han genast färdig.

"Det var i slutet av 1700-talet och i början av 1800-talet," började han. "Melan byarna Kussjö, Granö, Tegsnäset och Orträsk

vandrade en lapp, bekant under namnet Spå - Klemmet. Han var vida känd för sin spåkonst, ty däri var han mycket skicklig. Under samma tid bodde i Tegsnäset en gammal soldat, vilkens namn var Tiger. Han var mycket kraftig, och var en fruktansvärd kämpe. Tiger hade svurdt att vara fanan trogen vilket gjorde, att ingen spådom hade makt över honom.

Spå - Klemmet hade genom sina onda spådomar och tilltag blivit oense med nämnda byars män samt även med överheten i Degerfors kyrkoby. Därför hatades han allmänt. En af hans främsta fiender var Tiger, vilken beslöt att döda honom. Spå - Klemmet som visste detta sade: "Utan att jag tager min hand vid di, får du straff för dina onda tankar." Men Tiger var ej rädd för den svage lappen och tänkte giva honom en så kvalfull död som möjligt. Tiger satte honom en gång i den öppna spisen, där han förut hade gjort i ordning en stor brasa,

Då detta sätt att döda spåmannen misslyckades, betslade Tiger hästen, band sedan lappen på en släda, vände den upp och ned, så att medarna kommo upp, samt ställde sig själv ovanpå och körde så efter en stenig väg. När han trodde sig hava kört livet ur den hatade lappen, vände han om släden för att se vilken värkan denna åktur hade gjort, men såg då till sin stora förvåning att Spå - Klemmet var allddeles oskadad.

Tiger tyckte det var ynkligt, att han ej kunde få livet ur den förarglige lappen och fortsatte att köra på samma sätt men körde nu till en kulle, där det fanns mycket vassa stenar. Han körde så fort han kunde kring kullen, i tron att han nu äntligen gjort sig kvitt sin fiende. Då han på detta sätt kört en lång stund,

sade Klemmet, som då satt och hånskrattade på kullens topp: "Varför plågar du hästen på detta sätt?" Tiger måste full av harm och missräkning återvända hem.

En julmorgon kom Spå - Klemmet till Tiger, vilken då tog lappen för att kväva honom i gödselhögen. Spå - Klemmet försvann, somn beräknat var, under högen, och Tiger trampade väl igen öppningen. Men soldaten blev avbruten av lappen, som tilltalade honom från toppen av gödselhögen, där han hade stått och sett hans omsorgsfulla arbete: "Är ej det där arbetet ganska onödigt, och på en sådan där dag sedan?" Tiger kunde ej tillfoga spåmannen någon nämnvärd skada.

"Tiger skall jag nog straffa sade Spå - Klemmet och försökte spå eld på Tigers stuga. Han sände två eldkvastar för att bränna sin motståndares gård, men soldaten hade varit fanan trogen och därför kunde ej spådomen förverkligas. Elden träffade i stället grannen.

När ej denna hämd lyckades, spådde Klemmet en gång, fram en stor björn som med häftighet anföll den gamle soldaten, och han trodde sin sista stund vara kommen. Men han lyckades springa in i sin stuga.

Klemmet kunde även göra hytta med sin spåkonst. För ett halft stop brännvin spådde han en gång in höet i ladorna från den stora milslånga Avanäsmyren. Han lade sig då på en kulle och skrek: "Två och två om strå." Då gick det som en stormvirvel över myren, och allt höet samlades sig i ladorna.

En annan gång hade Örträsk finnarna spått Tegsnäs - korna, så att de oupphörligt gingo omkring en stubbe på ett berg. Då måste

Spå - Klemmet anlitas, och han spådde i stället brönnar på Örtträsk - boskapen, och därigenom blev Tegsnäs - Kornä lössläppta och fria igen.

Men Spå - Klemmet åstadkom överallt förargelse och missnöje till följd av sitt trolleri, och till sist måste myndigheterna i Degerfors gripa in. Han fördes till Umeå, ty där skulle rättgång föras. Vid rätttegången sade han till herrarna, att om de inte släppte honom lös, skulle han laga så, att de remnade i stycken. De blevo då rädda och lätto honom draga sina färde. Klemmet skulle vid detta tillfälle till Umeå i egna affärer, och eftersom han visste, vilken för honom lycklig vänning rätttegången skulle taga, lät han sig utan motstånd skutas till Umeå.

Sedan en gång beslöt några djärva gubbar att på allvar försöka bli kritt. sin plåggare. De hittade den fruktade lappen hos Tvet - Hans - Brita, då bundo de honom och lade sin fånge i en käppsktinda, och sedan körde de i väg med sitt byte i avsikt att föra spålappen till myndigheterna i Umeå. Men när de kommit till Pålbergsskogen sågo de sina kläder fullsmetade med deg. De skulle just giva lappen en grundlig upptuktelse för spektaklet, då de i stället för lappen finner i skrinan en svinho, omsorgsfullt fastbunden.

Spå - Klemmet kunde emellertid ej glömma att Tiger försokt mörda honom. Han gick därför till Tiger och sade: "I morgon skall jag hämnas på ditt hus." Dagen därefter kom Klemmet. Brita, Tigers hustru, stodo och stampade gryn och när hon såg lappen stängde hon dörren, ty hon var ensam hemma. Klemmet försökte komma in genom fönstret, men fick i detsamma av gunnan ett kraftigt

slag så att han tumlade ut tillbaka, och skrek: "Hå, hå, hå, hå, hå, detta kom jag ej ihåg." Brita skyndade då ut och gav honom ytterligare två slag så att han dog. Gunman Brita blev allmänt berömd för sin hjältebragd.

Spå - Klemmet ligger begravnen på Degerfors kyrkogård, och ovanpå hans grav kan ej något gräs växa.

[Fredrik Henriksson har ~~EXZERERAT~~ d. 10.4.1917 antecknat en variant vari talas om svinkon i skridan, färden till Umeå och hans sätt som i ovanstående berättas.]

Vindeln den 10 mars 1917.

P. Wendert Persson.

Den förtrollade leppstaven.

I Lycksele socken vid Övre Älv finns en hed vid namn Vinlinheden. På denna hed inunder en låga finns en leppstav förvarad. När denna kom dit vet ingen; många har försök att bära den därifrån men misslyckats. Det berättas om en man, som hade funnit staven och försökte bära den, att han blev så länge borta att folk måste söka honom, och då de funno honom stod han som fasttrollad och höll omkring en tall. De måste hjälpa honom därifrån, själva kunde han icke röra sig.

En annan skulle försöka ^{bränna} ~~bära~~ staven och högg den i bitar och lade den på elden, men bitarna sammanfogades åter och staven för tillbaka under lågan. Folket trodde, att lappen, som lämnat staven, skulle ha spått den.

Alfred Karlsson, Söderbyn, Lycksele.

Vindeln den 18/2 1917.

Jättedödare.

För många hundra år sedan bodde en grymm och elak jätte med sin hustru och son i ett av de största berg i Lappland. De i denna trakt boende lappar hyste stor fruktan för jätten, ty han plägade fånga och uppäta deras barn. De bekymrade föräldrarna, utlovade därför ett stort pris åt den, som kunde fälla jätten.

Mången modig lapp utrustade sig med goda vapen och gick att uppsöka jätten. Men ingen återkom med livet. De flesta av dem blevo fångade redan innan de kommo fram till jättens boning, de andra blevo dödade så snart de kommo dit. Sedan blevo de uppätta av jätten.

Emellertid fanns ibland dem en listig man vid namn Båtas Tjelkis. Till honom vände sig nu de bekymrade föräldrarna Båtas lovade att hjälpa dem om de icke för någon omtalade hans löfte. Han sydde sig en mycket vid påls av renhud, vilken han en kall vinterdag upprepade gånger neddoppade i vattnet samt uppsatte honom att frysa. Sedan tog han pålsen och gick för att uppsöka en av jättens flakar. Under ett sådant flak-giller för djur lade han sin påls och kröp sedan själv in. Så snart Båtas tagit sig under flaket, föll denna ned, men utan att göra skada och lappen hade ej missräknat sig, ty snart kom jätten. När han fick syn på Båtas, som låg under flaken, började han skratta så det genljöd i fjällen: "Det här var ett kap som hetter duga," ropade han med förtjusning. Nu skall det bli fäst i jättetugan. Kunde just tro, att jag skulle lura en af de gamla också." Härefter tog jätten Båtas på ryggen och knogade av hemsät.

Skrynda dig till skogen efter näver att ösa flott med,

käring," röt jätten till sin hustru, när hon kom hem. Jag skall hugga ved, medan du är borta, och pojken får sköta om att lappen tinar upp.

Båtas Tjelkis stod som en pinne i vrån vid spiselns och rörde icke det minsta på sig förrån hans päls var upptinad. Men då började han snegla åt alla sidor. Jätttegossen sprang då ut och skrek ögonen hålla på att rulla i lapphuvudet. Jätten trodde honom inte först men följde sen med in. Båtas slog då ihjäl både jätten och pojken med en yxa som han fått fast i och lade sen ett stycke av jätten i grytan. När sen jättetekvinnan åt av detta kött ströpte Båtas henne. Sedan tänkte han eld på jättestugan och återvände hem. För sin tapperhet och fyndighet erhöll han tillnamnet "jättedödaren."

Bengt Karlsson

Lilla Holmträsk, Lycksele.

Vindeln den 19 april 1917.

Vittren i Lappsjöberget.

Omkring 1860 gick EMfrosyna, Lars Petterssons dotter i Ljusvattnet hemåt en kväll. När hon kom till Lappsjöberget och kom för vitttra och blev bjuden på mat hos dem. Sen läste hon bordsbön och då blev allt till grodor och smutts. Hon kom nu hem men var fortfarande underlig och man sände efter en Sundling som var religiös. Sundling borrade ett hål med en syl vid en försterruta och befälde ~~RENNEREN~~ andarna att lämna flickan och de måste fara ut genom det lilla hålet under buller och brak. Flickan var fri.

Selma Blomqvist, Bjurträsk, Lycksele.

Vindeln den 13.2. 1921.

Sven Dufva.

Mannen, som är hjälten i Runebergs dikt Sven Dufva, hette i verkliga livet Zakarias Bång. Efter finska krigets slut, där han så tappert stred särskilt vid Virta bro, flyttade han till Sverige, varest han levde en del av sitt återstående liv. Flera sägner finnas om honom bl.a. följande:

Han skall en gång hava begivit sig med hustru och son till Granö by i Degerfors socken, för att hälsa på släktingar eller bekanta. Men i en fors i Ume älv, vid namn Lillselestrycken, skall hans båt hava fastnat på en sten och stjälpit. Sven Dufva hann kravla sig upp på en sten i forsen, och där fick han stå och se, huru hans hustru och hans enda barn drunknade. Han höll nära på att frysa ihjäl, då människor genom hans rop kom och hjälpte honom.

Det berättas även, att han en gång kom till kyrkan, bärande den medalj han fått av Sandels på rocken. Vid kyrkan mötte han en man, som kallades Kvist-Jonk. Denne sade till Sven: "Har Bången skåla i dag?" Då blev Sven Dufva arg och sprang hem efter sitt gevär för att skjuta den andre. Kvist-Jonk förstod vad det gällde, och sprang bort på vägen som leder till Knaftens by. Sven Dufva såg det och sprang efter, för att skjuta honom. Men Kvist-Jonk var snabb och duktig att hoppa. Han hoppade från vägen till närmaste träd utan att spår syntes i snön. Sen klev han upp i trädet och fortsatte att hoppa från träd till träd, tills han var ett litet stycke från vägen. Mannen fick sen sitt öknamn därför, att han hoppade mellan träden i kapp med ekorren.

Han satt nu i trädet hopkrupen och förskräckt, fruktande att Sven Dufva skulle få se honom och döda honom. Men allt gick väl.

Han fick se huru Sven Dufva sprang förbi med geväret i ordning för att skjuta, och sedan vända om hem med oförrättat ärende.

Några dagar därefter mötte Sven Dufva sin fiende. Sven såg lite grym ut, men gjorde intet ont. Dufva var icke elak, utan då han icke fick tag i sin fiende genast, så hämnades han inte efteråt heller.

Då han hade mistat sin hustru och sin som flyttade han till Vilhelmina, där han levde sitt återstående liv. Han är och där begravnen. Det hus där Sven Dufva bodde i under det han vistades i Lycksele, står ännu kvar. Uppå ett berg strax bredvid är en minnessten upprest.

Helsingfors Lycksele den 13 april 1923.

Viktor Granberg.

Uppkomsten av Bäcksjö by.

TVå mil nordost om Vilhelmina ligger Latiksbergsby och nio kilometer norr ut ligger Bäcksjö by. Med hjälp av gamla handlingar, samt av sägner, vet man att byn uppkom i 1700-talets början. Den, som anlade det första nybygget var en av nomadstam vid namn "Sjul Månsson". Denne skulle, sent en kväll, på försommaren, från någon trakt längre söderut ha kommit med en ko vid repet, och hade hustru och barn med sig. Då han kom till sjöm band han sin ko vid en trädstam, samt lämnade nu hustru och barn och begav sig själv ned till sjön för att undersöka, om denne var fiskrik. Och såg att abborren gick så tätt vis stranden att botten ej syntes. Då han där till hade en träffsäker bössa, och en förträfflig fågelhund, skulle han nog kunna leva där. Nu uppsattes ett provisoriskt boningshus,

som bestod av ett rum, Sedan vidtog arbetet att hämta kreatursfod-
-ret, på nära intill liggande myrar. Så småningom fick han nödiga
hus byggda. Efter några år fick "Sjul" en granne vid namn "Nisch-
Bryngelsson". Om denne berättas icke något vidare, annat än han
brände en skogseld vars plats ännu i dag är obeväkt av skog och
bär namnet "Nisch Bryngelställa". Sedan flyttade han längre norr-
ut och anlade den nuvarande Risträsk byn. Under tiden hade även
en tredje som i sägnen benämnas "Bäsk" bosatt sig. Denne var ute
en dag på sjön för att fiska varvid hans båt kantrade, och "Bäsk"
var nära att drunkna. Utav denna händelse fick sjön sitt namn
"Bäksjön". Bäks första boningshus står kvar än i dag, fasten det
åtskilliga gånger flyttats. Det tjänstgör f.n. som hölada. Av hans
efterlevande är hans sonson i livet, vid den höga åldern av något
över 90 år samt bosatt i stora Annevaret, och vars namn är "Sven
Bäsk". Så har byn från sin första början utvecklats, gård har an-
lagts vid gård och nu är folk bosatt på båda sidor om sjön och
antalet grannar uppgår f.n. till något över 70.

Sigurd Ekback, Bäksjö.

Inskrivitt, Vindeln den 14-3. 1920.

När vittna tog kon.

I Ö. by var folket vidskepligt och brukade trolldomskon-
ten. De voro mycket rädda för att vittra skulle stjäla bort något
för dem eller trolla deras krålatur. På våren flyttade de sina krå-
latur från vinter - till sommarladugården. Då togo de järn, stål,
koppar, mässing och svavel, lade det under tröskeln för att kråla-
turen skulle stiga över det varje morgon och kväll. Under midsom-

marnatten lågo de i ladugården, ty de menade, att om någon trolla deras krälatur under den natten, skulle de vara trollade för hela året.

En dag på sensommar tappade de en ko på betet. Då trodde de, att vittra hade tagit den. De försökte då alla medel för att få igen sin ko. Bland annat tog en jungfru en gryta satte den på huvudet med öronen i öster och i väster. Men då hon inte kunde hitta kon, sade de, att hon var inte jungfru, men hon påstod, att hon var det. Men de andra tyckte sig ha bevis på att hon inte var det, då hon inte hittade kon.

Då försökte de köpa igen kon av vittra, vilket tillgick på så sätt, att de togo en fåvöring, gingo till skogen och kastade den bakom sig över vänstra axeln, men ingen skulle få se vart den for. En liten stund därefter hörde de ett ljud inne i skogen och fingo se kon, som betade vid en liten bäck.

Jo, sade en gammal gubbe, jag förstod, att vittra inte skulle lämna igen kon, förren hon fått betalt för den.

Hugo Blomqvist, Bjurträsk.

Inskrivit Vindeln 17/3 1920.

Farbror och vitttra.

Min gamle farbror berättade, att han en afton gick ut för att jaga. Han gick till en trakt där det var bekant att vitttra bodde. Det var vackert väder. Då han kommit ett stycke, började han höra ett dån utav skällor, och fruntimmer som lockade kor. Då tänkte han, men vem i allvärlden är här med sina kreatur. Då han kom närmare fick han syn på en gammal gumma som bar ett par tråg under ena

armen, under andra armen ett barn med en röd mössa på huvudet. Han kände sig trött och lade sig därför att sova på berget. Efter en stund vaknade han. Då hördes ett underligt läte i berget. Då han nogga tänkte efter, så kärnade det i berget. Raskt steg han upp för att närmare undersöka saken. Det underliga var då, att allt tystnade. Gubben vände hem och undrade, hur smöret skulle smaka vittreas man.

Frej Karlsson, Söderby.

Inskrivt Vindeln den 17/3 1920.

FOLKMINNEN

OCH

FOLKTANKAR

POPULÄR & VETENSKAPLIG TID-
SKRIFT UTGIVEN AV FOLKMIN-
NESFÖRENINGEN : : : LUND

REDAKTIONEN

Lund den 191.....

Västertornen

Vindeln

Dagens m.

2093

(29 sis)